

Nr 287.

Ankom till riksdagens kansli den 7 december 1945 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående hemvärnets rekrytering, tjänstgöringsskyldighet och ekonomiska förmåner jämte i ämnet väckt motion.

(1:a avd.)

I propositionen nr 379 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 9 november 1945, föreslagit riksdagen godkänna vad i berörda statsrådsprotokoll av departementschefen föreslagits beträffande hemvärnets rekrytering samt hemvärnspersonalens tjänstgöring och ekonomiska förmåner.

Vidare har uti en inom andra kammaren av herr *T. Ekdahl* väckt motion (II: 689) hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 379 angående hemvärnets rekrytering, tjänstgöringsskyldighet och ekonomiska förmåner måtte för sin del uttala,

att även hemvärnsman, som icke uppnått värnpliktsåldern, under tjänstgöring i utbildningssyfte skall, under förutsättning att tjänstgöringen pågår minst tre dagar i följd, äga uppbära ersättning med 6 kronor per dag, dock under högst 14 dagar av ett och samma kalenderår,

att ersättning efter grunder, som kunna befinnas skäligen, bör utgå till hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare för intrång, som denne underkastar sig genom att avstå del av sin bostad eller därtill hörande utrymmen för upplåtande till expeditions- eller förrådslokaler,

att, då fristående lokal för hemvärnets förrådsartiklar inrättats, ersättning efter skäligen grunder må utgå till särskilt anställd vårdare av i sådan lokal inrymda förråd.

I fråga om de skäl, motionären anført till stöd för sin framställning, får utskottet hänvisa till motionen.

I skrivelse den 3 september 1945 har 1945 års hemvärnskommitté framlagt förslag om vissa ändringar i hemvärnskungörelsen, åsyftande *dels* vidgade möjligheter för värnpliktiga att tjänstgöra i hemvärdet, *dels* reglering av tjänstgöringsskyldigheten för hemvärnsmän, *dels ock* förbättring av hemvärnspersonalens ekonomiska förmåner.

I skrivelse den 3 september 1945 har 1945 års hemvärnskommitté vidare framlagt förslag om vissa förbättringar med avseende å hemvärnsmännens beklädnadsutrustning.

Hemvärnskommittén har ännu icke slutfört sitt utredningsuppdrag såvitt avser vissa organisatoriska frågor m. m. Departementschefen har emellertid ansett sig utan avvaktan på kommitténs förslag i övrigt böra upptaga till behandling de av hemvärnskommittén nu framlagda förslagen.

Allmänna synpunkter.

Efter att hava redogjort för av hemvärnskommittén anförda allmänna synpunkter i ämnet samt remissmyndigheternas yttranden däröver har *departementschefen* för egen del anfört följande.

Hemvärdet har under de gångna åren visat sig väl motsvara de förväntningar man ställt på detsamma, och det utgör numera en betydelsefull del av det svenska försvaret. Emellertid ha på senare tid vissa svårigheter uppträtt vid rekryteringen till hemvärdet. Rekryteringssvårigheterna torde delvis böttna i psykologiska faktorer sammanhängande med att den omedelbara faran för vårt lands indragande i krig bortfallit. Även ekonomiska faktorer torde emellertid ha medverkat; för den enskilde är det sålunda ofta nog förenat med ekonomiska olägenheter att deltaga i hemvärdets verksamhet. Såsom hemvärnskommittén med instämmande av 1945 års försvarskommitté framhållit bör den som ansluter sig till hemvärdet i allmänhet icke behöva underkasta sig ekonomiska uppoffringar med anledning därav, medan det å andra sidan icke får vara ekonomiskt lönande att tillhöra hemvärdet.

De förslag, som hemvärnskommittén med angivna utgångspunkt framlagt beträffande hemvärnspersonalens ekonomiska förmåner, ha, såsom av det följande framgår, synt mig i stort sett väl avvägda. Även kommitténs i det följande närmare berörda förslag rörande värnpliktigas rätt att tjänstgöra vid hemvärdet samt rörande reglering av hemvärnsmännens tjänstgöring och utbildning kunna av mig i huvudsak godkännas.

Det hade självfallet varit att föredraga, om alla för hemvärdet aktuella frågor kunnat komma under bedömande i ett sammanhang — helst i samband med behandlingen av frågan om försvarets organisation efter femårsperioden 1942/47. Emellertid har det synt mig vara av stor betydelse, särskilt ur rekryteringssynpunkt, att de av hemvärnskommittén framlagda delförslagen redan nu upptagas till behandling. Risk föreligger för att ett uppskov kan medföra allvarligt avbräck i hemvärdets verksamhet, vilket vore så mycket mer betänkligt som stora svårigheter torde möta att under fredliga förhållanden på frivillighetens väg återuppbygga en organisation av denna art. Krigserfarenheterna ha klart givit vid handen, att en organisation av i huvudsak hemvärdets karaktär även framdeles bör ingå i vår försvarsorganisation, och försvarskommitténs utredningsarbete torde med de av mig i det följande föreslagna jämkningarna i hemvärnskommitténs förslag knappast föregripas genom frågornas behandling redan nu. Jag har därför ansett mig böra tillstyrka, att förslag i ämnet förelägges innevarande års riksdag.

Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om de ändringar i hemvärnskungörelsen, som betingas av förslagens genomförande.

Fråga om vidgad möjlighet för värnpliktiga att deltaga i hemvärdets övningar.

Enligt 9 § hemvärnskungörelsen må till hemvärnsmän och reservhemvärnsmän antagas i värnpliktshänseende över- eller underåriga män samt sådana värnpliktiga, vilka på grund av frikallelse, uppskov eller annan orsak

beräknas icke komma att inkallas till tjänstgöring vid mobilisering. Även värnpliktiga, som i kommandoväg placerats till krigstjänstgöring vid hemvärdet, må antagas till hemvärnsmän.

Hemvärnskommittén har föreslagit, att även andra värnpliktiga må antagas till hemvärnsmän, dock endast för tjänstgöring under tid, då de icke tagas i anspråk för värnpliktstjänstgöring.

Till motivering av förslaget har kommittén anfört i huvudsak följande.

Befälsutbildade samt vissa meniga värnpliktiga äga möjlighet att vidmakthålla och förbättra sina militära kunskaper genom att deltaga i de befälskurser m. m. som anordnas av centralförbundet för befälsutbildning. Meniga värnpliktiga torde dock icke i större utsträckning kunna utnyttja dessa möjligheter. Under fredsförhållanden kunna de i regel endast vidmakthålla sina militära färdigheter genom att i skytteföreningarna bedriva skjutning och genom att i vissa andra föreningar bedriva fältsport m. m.

Ur försvarets synpunkt vore det obestriddigen fördelaktigt, om intresserade meniga ägde bättre möjligheter att vidmakthålla och förbättra de militära kunskaper de förvärvat under värnpliktstiden. Kommittén har funnit att en sådan möjlighet utan svårighet kan beredas dem om de — oberoende av vilken försvarsgren de tillhöra — få tillfälle att ingå i hemvärdet för att under fredstid deltaga i dess övningar. Enligt vad kommittén erfarit ha också många värnpliktiga uttalat önskemål härom. Även ur hemvärdets synpunkt vore det av stort intresse att kunna mottaga de nyss nämnda värnpliktiga, då hemvärdet härigenom skulle erhålla föregångsmän och instruktörer och få lättare att i fredstid bedriva övningar med fulltaliga förband. Det intresse för hemvärdet, som grundlägges hos de underåriga hemvärnsmännen, skulle på detta sätt kunna bibehållas livet igenom. Det är att förmoda att en sådan anordning i längden även komme att stimulera rekryteringen av äldre hemvärnsmän.

Kommittén har framhållit, att enligt kommitténs mening de värnpliktiga skulle kunna fullgöra hemvärnstjänstgöring icke blott under fred utan även under krig, så snart de icke vore inkallade till värnpliktstjänstgöring.

Hemvärnskommittén har ansett, att antagningen av ifrågakarande värnpliktiga borde få ske utan hinder av nu gällande maximisiffror, vilka vore fastställda med tanke på personalbehovet i krig. Vapen för de nya hemvärnsmännen borde utgöras av hemvärdets egna i de fall, då maximisiffrorna icke vore fyllda, eller i annat fall tills vidare lånas ur försvarsområdesförråden. Uniformer och övrig utrustning för den nya kategorien hemvärnsmän borde vara densamma som för övriga hemvärnsmän. Denna utrustning kunde tagas av den, som avsetts för reservhemvärnsmännen. De nya hemvärnsmännen borde enligt kommitténs uppfattning underkastas samma skyldigheter och erhålla samma rättigheter som övriga hemvärnsmän. Den uppkommande ökningen av antalet hemvärnsmän syntes för närvarande icke behöva medföra någon ökning av hemvärdets anslag.

Departementschefen, som redogjort för remissmyndigheternas yttranden i ämnet, har för egen del anfört följande.

På de av hemvärnskommittén anförda skälen tillstyrker jag, att även värnpliktiga, som icke kunna beräknas fullgöra krigstjänstgöring vid hemvärdet, erhålla tillfälle att deltaga i hemvärdets övningar. För säkerställande av hemvärdets effektivitet i krigstid måste emellertid, såsom i vissa remiss-

utlåtanden framhållits, skapas garantier för att icke sådana värnpliktiga till för stort antal ingå i hemvärnsförbanden. Följden därav skulle nämligen kunna bliva, att förbanden äro alltför uttunnade då de skola insättas i strid. Jag föreslår därför, att bestämmelser meddelas av innebörd att värnpliktiga som här avses må utgöra högst en fjärdedel av den för respektive förband fastställda maximistyrkan.

Enligt hemvärnskommitténs förslag skall rekryteringen av värnpliktiga till hemvärdnet få äga rum utan hinder av nu gällande bestämmelser rörande maximering av hemvärdnets personalstyrka. För vinnande av kontroll över medelsbehovet anser jag det emellertid nödvändigt, att antalet hemvärnsmän fortfarande maximeras. Då det för närvarande fastställda maximiantalet hemvärnsmän, inberäknat reservhemvärnsmännen, torde bereda tillräckligt utrymme för rekrytering även av värnpliktiga, räknar jag icke i nuvarande läge med någon höjning därav.

Såsom hemvärnskommittén föreslagit böra ifrågavarande värnpliktiga tjänstgöra inom hemvärdnet allenast under tid, då de icke tagas i anspråk för värnpliktstjänstgöring. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, huruvida dessa hemvärnsmän med hänsyn härtill böra erhålla särskild benämning.

Med hänsyn till den föreslagna maximeringen av antalet hemvärnsmän torde svårigheter icke komma att möta beträffande de värnpliktigas utrustning i annan mån än beträffande vapen. På sätt kommittén föreslagit böra vapen, om så erfordras, utlånas från försvarsområdesförråden.

Hemvärnspersonalens tjänstgöring.

Hemvärnspersonalens tjänstgöring indelas enligt 11 § hemvärnskungörelsen i *dels* sådan tjänstgöring som erfordras för fyllande av hemvärdnets uppgifter, d. v. s. i första hand tryggandet av den egna hemorten, *dels ock* tjänstgöring i utbildningssyfte.

Hemvärnskommittén har föreslagit en formell överarbetning av bestämmelserna, bland annat i syfte att däri inarbeta även de bestämmelser, som under beredskapstiden meddelats vid sidan av kungörelsen. I samband därmed ha även vissa sakliga ändringar föreslagits. Ändringsförslagen avse i huvudsak *dels* tjänstgöring för utbildning, *dels ock* utnyttjande av hemvärdnet för uppgifter, som icke omedelbart sammanhänga med dess egentliga uppgifter.

Kommitténs förslag i förra avseendet är av följande innebörd.

För närvarande saknas uttryckliga bestämmelser angående möjligheten att under krig inkalla hemvärnsmän för utbildning. Kommittén har funnit, att hemvärnsmännen under krig borde vara skyldiga att fullgöra den tjänstgöring i utbildningssyfte, som kunde komma att åläggas dem, även om utbildningstiden därigenom skulle komma att överstiga den för fredstid föreskrivna maximitiden. Situationen kunde bliva sådan, att en snabbutbildning exempelvis av vissa hemvärnsrekryter bleve nödvändig, och möjligheter borde då finnas att utan tillskapandet av nya regler genomföra en sådan utbildning. För att den enskilde hemvärnsmannen skulle erhålla garanti för att den extra utbildning, som därigenom kunde komma att åläggas honom, icke finge större omfattning än som vore strängt nödvändig, bör det enligt kommitténs mening ankomma på Konungen att utfärda föreskrifter därom.

Beträffande utbildningen under fredstid föreskrives i 11 § 1 mom. hemvärnskungörelsen, att hemvärnsman må åläggas att i utbildningssyfte årligen

fullgöra högst 50 timmars tjänstgöring däri icke inräknas den tid som åtgår för vidmakthållande och förkovran av skjutskicklighet och fältduglighet i övrigt. Kommittén har framhållit, att 50-timmarstiden under de år som gått efter hemvärnets tillkomst syntes ha utnyttjats i full utsträckning. Under fredstid borde man emellertid för äldre hemvärmän räkna med en utbildning av avsevärt mindre omfattning. Denna syntes dock icke böra i något fall understiga 20 timmar, vilken minimetid syntes böra fixeras i kungörelsen. Hemvärnsrekryterna borde emellertid alltjämt som regel åläggas 50 timmars årlig utbildningstjänstgöring. Närmare föreskrifter om utbildningen syntes böra utfärdas av chefen för armén.

Beträffande utnyttjandet av hemvärdet för sådana uppgifter, som icke omedelbart sammanhånga med hemvärdets egentliga uppgifter, har hemvärnskommittén anfört i huvudsak följande.

Kungl. Maj:t har i brev den 6 december 1940 medgivit, att hemvärnsman för tid då förstärkt försvarsberedskap är anbefalld enligt överbefälhavarens närmare bestämmande efter eget åtagande må anlitas för att lämna handräkning vid tillvaratagande av nödländade flygplan, drivande spärrballonger eller dylikt »samt vid andra tillfällen då så av nu rådande förhållanden finnes påkallat», och tillika utfärdat föreskrifter om de förmåner hemvärnsman skall äga åtnjuta under tid då han fullgör sådan tjänstgöring. Med anledning härav har överbefälhavaren utfärdat föreskrifter i berört hänseende samt därvid bland annat angivit att hemvärnstrupps verksamhet kan komma att bestå i biträde vid efterspanandet och infångandet av spioner och sabotörer, bevakning och biträde vid inträffade katastrofer (järnvägsolyckor, eldsvådor, skogsbränder m. m.) samt bevakning och efterforskningar i samband med annan för rikets säkerhet och försvar skadlig verksamhet.

I och med den förstärkta försvarsberedskapens upphörande den 1 juli 1945 ha nyssnämnda bestämmelser upphört att gälla och de uppräknade uppgifterna i stort sett övertagits av polisen. Hemvärdmännen kunna efter nämnda dag icke längre i sin egenskap av hemvärdmän anlitas exempelvis för efterspaning av förbrytare (vilket emellertid skett i ett par uppmärksammade fall). Att de kunna anmodas att lämna sitt bistånd i egenskap av civilpersoner och i vissa fall, exempelvis enligt brandlagen, äga skyldighet därtill är självklart. Då hemvärdmännen i allmänhet ha en stark social ansvarskänsla, vilket gör dem särskilt lämpade för att hjälpa de civila myndigheterna, främst polisen, med efterspanings-, bevaknings- och handräkningstjänst, och då de genom ett effektivt alarmsystem lätt kunna kallas till den plats där deras tjänster behöva tagas i anspråk samt därvid i motsats mot uppåd av andra ortsinvånare utgöra en samövad och disciplinerad och alltså effektiv trupp under övat befäl, synes det emellertid ur allmän synpunkt vara i hög grad önskvärt, att de även kunna anlitas för sådana uppgifter i sin egenskap av hemvärdmän, d. v. s. med rätt att uppträda i hemvärdets uniform och, då så erfordras, utrustade med vapen. Hemvärdet har faktiskt av allmänheten, särskilt på landsbygden, kommit att betraktas som en manstark reservpoliskår, vilken kan uppådas vid katastrofsituationer av olika slag, och hemvärdets raska och rådiga ingripande har vid flera tillfällen varit myndigheterna till stor hjälp. Även hemvärdet som sådant har haft fördel därav, då det bidragit till att befästa dess anseende hos allmänheten.

Med hänsyn till det sagda har kommittén föreslagit, att 11 § hemvärnskungörelsen skall kompletteras med ett moment av innehåll att hemvärnsman efter eget åtagande under fredstid skall äga deltaga i efterspanings-, bevaknings- eller handräkningstjänst som påkallas av militär eller civil myndighet.

Kommittén har framhållit, att i särskild ordning borde regleras vilka myndigheter som ägde påkalla hemvärnets hjälp och de närmare förutsättningarna härför; detta för att icke hemvärdet skulle tagas i anspråk för uppgifter av bagatellartad natur. Kommittén hade nämligen på sina håll tyckt sig förmärka en viss tendens hos de lokala myndigheterna att i allt för stor utsträckning begära hemvärnets bistånd, vilket i längden kunde verka påfrestande för de enskilda hemvärnsmännen. För att tjänstgöring av här ifrågavarande slag skulle betraktas som hemvärdstjänstgöring borde fordras kallelse av vederbörligt hemvärnsbefäl. Om hemvärnsman utan dylik kallelse deltog i sådan tjänstgöring, skulle han således betraktas som civilperson.

Departementschefen, som redogjort för remissmyndigheternas yttranden i ämnet, har för egen del anfört följande.

Jag delar hemvärnskommitténs uppfattning, att hemvärnsmän under krig böra vara skyldiga att enligt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande tjänstgöra för utbildning i den omfattning förhållandena det kräva. Däremot kan jag icke tillstyrka, att ifrågavarande tjänstgöringsskyldighet, såsom chefen för armén med instämmande av överbefälhavaren föreslagit, utsträcker att gälla även i övrigt, då hemvärdet skall hållas i beredskap.

Mot förslaget om fastställande av viss minimitid för utbildningen i fredstid har jag intet att erinra.

I likhet med hemvärnskommittén anser jag det önskvärt, att hemvärdet liksom under beredskapstiden skall kunna utnyttjas för andra uppgifter än dess egentliga. Såsom 1945 års försvarskommitté framhållit böra emellertid relativt snäva gränser uppdragas härför. För rent polisiära uppgifter bör hemvärdet sålunda i huvudsak tagas i anspråk endast då det gäller att avvärja överhängande fara för liv eller egendom. För ordningens upprätthållande vid arbetskonflikter bör hemvärdet icke utnyttjas. Med hänsyn till vikten av att dessa frågor regleras enhetligt böra särskilda bestämmelser i ämnet utfärdas av Kungl. Maj:t. Såsom försvarskommittén anfört böra hithörande spörsmål även beaktas vid den översyn av gällande författningar rörande militär personals användning för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, som enligt Kungl. Maj:ts beslut den 4 maj 1945 igångsatts inom försvarsdepartementet genom särskilt tillkallad sakkunnig.

Beträffande frågan om hemvärnsmans förmåner under här avsedd tjänstgöring samt om bestridandet av kostnaderna härför hänvisas till det följande.

Hemvärnspersonalens ekonomiska förmåner.

Såsom förut anförts har hemvärnskommittén framlagt förslag *dels* om ändringar av de i hemvärnskungörelsen meddelade bestämmelserna rörande hemvärnspersonalens ekonomiska förmåner, *dels ock* om förbättrande av hemvärnsmännens beklädnadsutrustning.

I fråga om inkvartering har icke ifrågasatts någon ändring i nu gällande bestämmelser.

Med avseende å förplägnad har hemvärnskommittén föreslagit, att hemvärnsman, såväl under tjänstgöring som erfordras med hänsyn till pågående eller befarad fientlig verksamhet som under utbildningstjänstgöring av minst 8 timmars varaktighet, skall erhålla fri förplägnad eller, då förplägnad icke kan tillhandahållas, portionsgottgörelse enligt för arméns manskap gällande föreskrifter, d. v. s. för närvarande 1 krona 90 öre per dag. Portionsersättningen skulle sålunda icke längre sammankopplas med tjänstgöringsarvodet.

Hemvärnskommittén har föreslagit, att hemvärnsman under tjänstgöring som erfordras med hänsyn till pågående eller befarad fientlig verksamhet skall äga åtnjuta kontant ersättning i form av dagavlöning med 2 kronor för varje tjänstgöringsdag om sammanlagt minst 3 timmar, försörjningsbidrag med oförändrade belopp samt i förekommande fall portionsgottgörelse. Kommittén har emellertid förklarat sig anse, att hemvärnsman i fråga om rätt att erhålla bidrag för sin familjs uppehälle under den tid han fullgör krigs- eller beredskapstjänstgöring icke bör vara sämre ställd än en värnpliktig, varför kommittén undersöker möjligheterna att göra krigsfamiljebidragsreglerna tillämpliga även på hemvärmän.

Kommittén har vidare föreslagit, att staten för framtiden bör lämna viss ersättning för den arbetsförtjänst hemvärmännen förlora genom att delta i längre sammanhängande tjänstgöring i utbildningssyfte. Ersättningen har synts böra utgå i form av dagavlöning, under förutsättning att hemvärnsman under minst tre dagar i följd fullgjort tjänstgöring i utbildningssyfte (jfr 2 § avlöningsreglementet för personal i det allmänna civilförsvaret, SFS 1944: 546), dock högst under 14 dagar av ett och samma kalenderår. Dagavlöningens belopp har synts kommittén icke kunna sättas lägre än 6 kronor, d. v. s. det lägsta belopp med vilket daglön enligt 2 § i nyssberörda avlöningsreglemente utgår till personal i det allmänna civilförsvaret i lägsta ortsgupp. Beträffande de yngsta hemvärmännen, vilkas utbildning kan delvis komma att bedrivas i form av kurser av några dagars varaktighet, har kommittén ansett, att dessa hemvärmän, vilka i allmänhet icke torde ha någon försörjningsplikt, böra få underkasta sig sådan utbildning utan särskild ersättning. Hemvärmän, som äro anställda i statlig eller kommunal tjänst och som enligt driftvärnsföreskrifterna eller andra regler äga uppbära full arbetslön eller del därav, hava enligt kommitténs mening ansetts icke böra erhålla dagavlöning med högre belopp än att summan av dagavlöningen och den ersättning han uppbär på grund av sin arbetsanställning högst uppgår till samma belopp som hans vanliga arbetsinkomst. Kommittén har slutligen föreslagit, att hemvärnsman, som deltagit i efterspanings-, bevaknings- eller handräckningstjänst, skall äga åtnjuta samma förmåner som vid hemvärnstjänstgöring under tid då riket befinner sig i krig, dock att försörjningsbidrag icke må utgå.

Hemvärnskommittén, som förutsatt att hemvärnsman alltjämt under själva tjänstgöringen skall ha rätt till fria transportmedel, har föreslagit, att hemvärnsman vid resor mellan bostaden och platsen för tjänstgöringen icke blott skall få ersättning för direkta färdkostnader med järnväg, omnibus, spårvagn eller ångbåt utan även ersättning med 10 öre per kilometer, under förutsättning att resvägen mellan bostaden och platsen för samling till tjänstgöringen överstiger 10 kilometer och intet av de uppräknade färdmedlen kan användas. Beträffande hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare samt deras ersättare har dessutom föreslagits, att de under nödvändiga tjänstesor och tjänsteförrättningar utom bostadsorten, vilka icke sammanhånga med hemvärnstjänstgöring i inskränkt bemärkelse, skola äga åtnjuta rese- och

traktamentsersättning enligt klass II D i allmänna resereglementet. Dagtraktamente skall icke utgå under resa då förplägnad in natura tillhandahålles. Förslaget innebär den förbättringen av nuvarande förmåner, att hemvärnsområdesbefälhavare uppflyttats från klass III E till klass II D i allmänna resereglementet samt att ersättning även skall utgå till ersättare för hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare.

Med avseende å särskilda ersättningar till hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare har kommittén ansett, att de nu utgående arvodena borde fastställas att gälla även fortsättningsvis. Kommittén har vidare föreslagit en utvidgning av bidragen till anskaffning av expedition- och förrådslokaler till att avse även ersättning för intrång genom ianspråktagande av egna utrymmen.

Hemvärnskommittén har föreslagit vissa förbättringar med avseende å hemvärnsmännens beklädnadsutrustning. Sälunda har föreslagits, att samtliga hemvärnsmän skola utrustas med samma slags uniform som linjetruppernas personal, d. v. s. fältuniform m/39, samt med kappa av fältmässig kvalitet, helst m/39 men eventuellt m/10. Vidare skulle samtliga hemvärnsmän utrustas med nya marschskodon. Kommittén har utgått från att uniformsutrustningen bör ha ett slitningsvärde av 50—90 % (medelvärde 70 %) av nyanskaffningsvärdet. Brukningstiden har beräknats till 14 år för kappor och 7 år för övriga persedlar (fältbyxor, vapenrock och damasker). I fråga om underhållet av persedlar har kommittén räknat med en reparationsåtgärd för varje plagg i uniformsomgången (rock, byxor och kappa), vilken enligt arméns prislista upptagits till 1 krona 55 öre per man och år. För skodonen har beräknats en slitningstid av 6 år. Hemvärnsmännen skulle själva få svara för skodonens reparation.

Departementschefen har beträffande nu berörda avsnitt redogjort för remissmyndigheternas yttranden i ämnet och för egen del anfört följande.

Såsom redan under Allmänna synpunkter anförts har jag funnit de förslag till förbättrande av hemvärnspersonalens ekonomiska förmåner, som hemvärnskommittén framlagt, i stort sett väl avvägda. Då jag emellertid anser det vara av vikt, att 1945 års försvarskommittés arbete icke onödigtvis föregripes, föreslår jag, såsom av det följande framgår, vissa jämkningar i hemvärnskommitténs förslag såvitt avser kostnader av löpande natur. Även i övrigt förordar jag vissa mindre jämkningar i kommittéförslaget.

I likhet med hemvärnskommittén anser jag, att hemvärnsmännen böra behållas vid rätt till fri inkvartering under alla slag av tjänstgöring.

Även kommitténs förslag till bestämmelser i fråga om hemvärnsmännens rätt till fri förplägnad eller ersättning därför synes mig lämpligt. Hemvärnsman bör alltså erhålla fri förplägnad eller portionsersättning såväl under tjänstgöring, som erfordras med hänsyn till pågående eller befarad fientlig verksamhet, som under utbildningstjänstgöring av minst 8 timmars varaktighet.

Med hänsyn bland annat till förmånen av fri förplägnad bör dagavlöningen under tjänstgöring, som påkallas av fientlig verksamhet, nedsättas till 2 kronor för varje tjänstgöringsdag om sammanlagt minst 3 timmar. Därutöver utgår enligt nu gällande bestämmelser under vissa förutsättningar försörjningsbidrag. Huruvida försörjningsbidraget, såsom hem-

värnskommittén ifrågasatt, bör ersättas med krigsfamiljebidrag enligt de för värnpliktiga gällande bestämmelserna torde få bedömas, sedan de av kommittén berörda undersökningarna i denna fråga avslutats.

Såsom hemvärnskommittén framhållit utgår enligt hemvärnskungörelsen icke någon som helst ersättning till hemvärnsmän för förlorad arbetsförtjänst i samband med tjänstgöring i utbildningssyfte. Enär hemvärnets övningar vid kungörelsens tillkomst beräknades skola i huvudsak förläggas till söndagar eller tid efter arbetstidens slut å vardagar, förelåg vid denna tidpunkt icke anledning medgiva dylik ersättning. Denna fråga har emellertid sedermera kommit i ett annat läge genom att hemvärnsutbildningen kompletterats med utbildningskurser av längre varaktighet, främst vid hemvärnets stridskola å Vällinge. Det har visat sig vara till allvarlig olägenhet, att ersättning för förlorad arbetsförtjänst icke kunnat utgå till deltagare i sådana kurser, och hemvärnsmän med mindre god ekonomisk ställning ha, enligt vad hemvärnskommittén anfört, i vissa fall ansett sig icke ha råd att deltaga i sådana kurser. Visserligen torde stundom på privat väg insamlade medel ha kunnat utnyttjas för beredande av ersättning för förlorad arbetsförtjänst, men möjligheterna härtill ha varit begränsade. Frågan om en reglering av hemvärnspersonalens avlöningsförmåner under utbildning har ytterligare aktualiserats, sedan civilförsvaret genom beslut av 1944 års riksdag erhållit ny organisation och bestämmelser i samband därmed meddelats rörande daglön till civilförsvarspersonal under utbildning.

Såsom förut framhållits har jag funnit de av hemvärnskommittén i denna fråga framlagda förslagen i stort sett lämpligt avvägda. Jag tillstyrker således, att hemvärnsmän under tjänstgöring i utbildningssyfte skall, under förutsättning att tjänstgöringen pågår minst tre dagar i följd, äga uppbära ersättning med 6 kronor per dag, dock högst under 14 dagar av ett och samma kalenderår. Ersättningen synes lämpligen, liksom motsvarande förmån till civilförsvarspersonal, böra benämnas daglön. Hemvärnsmän, som är anställd i statlig eller kommunal tjänst och som enligt vederbörligen meddelade bestämmelser äger uppbära full arbetslön eller del därav, bör dock icke erhålla högre daglön än som motsvarar skillnaden mellan hans ordinarie arbetsinkomst och den avlöning han på grund av sin arbetsanställning äger uppbära under hemvärnstjänstgöringen.

Hemvärnskommittén har icke ansett sig för närvarande böra föreslå, att daglön skall utgå till hemvärnsmän, som ej uppnått värnpliktsåldern. Kommitténs ståndpunkt i denna fråga har mött gensagor i ett par av remissutlåtandena. För egen del har jag kommit till den uppfattningen, att även dessa yngre hemvärnsmän böra erhålla någon ersättning i angivet hänseende under sådana kurser, där såväl äldre som yngre hemvärnsmän deltaga. Med hänsyn till den mindre försörjningsplikt, som i regel åvilar de yngre hemvärnsmännen, synes ersättningen emellertid icke böra bestämmas till högre belopp än 3 kronor per dag.

Vid bifall till dessa förslag komma icke oväsentliga kostnader att vara förenade med utbildningskurser av längre varaktighet. På grund härav synes det böra förbehållas chefen för armén att inom ramen för tillgängliga anslag närmare reglera i vilka fall sådana kurser må anordnas.

Mot hemvärnskommitténs förslag att hemvärnsmän, som deltagit i efterspanings-, bevaknings- eller handräckningstjänst, skall äga åtnjuta samma förmåner, med undantag av försörjningsbidrag, som under tid då riket befinner sig i krig har jag intet att erinra. Erforderliga medel för bestridande av angivna kostnader torde kunna ställas till förfogande utan särskild medelsanvisning.

Hemvärnsmännen böra bibehållas vid sin rätt till fria resor under hem-

värnstjänstgöring. Jag förutsätter därvid, att ersättning skall utgå för erforderliga resor med transportmedel i linjetrafik. Däremot finner jag icke tillräckliga skäl anförda för hemvärnskommitténs förslag att hemvärnsmän under vissa förutsättningar skulle erhålla en kontant ersättning med 10 öre per kilometer vid användande av annat transportmedel. Enligt kommitténs förslag skola hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare och deras ersättare under nödvändiga tjänsteresor och tjänsteförrättningar utom bostadsorten, vilka icke sammanhånga med hemvärnstjänstgöring i inskränkt bemärkelse, äga åtnjuta rese- och traktamensersättning enligt klass II D i allmänna resereglementet. Jag förutsätter, att dylik ersättning skall utgå även under inspektionsresor inom vederbörandes hemvärnskrets respektive hemvärnsområde, i den mån resorna ej företagas i samband med förflyttning av hemvärnstrupp.

Jag har intet att erinra mot att de nu gällande bestämmelserna rörande särskilda ersättningar till hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare fastställas att gälla även i fortsättningen. Däremot kan jag i likhet med statskontoret icke tillstyrka kommitténs förslag, att sådana befälhavare skulle kunna få ersättning även för intrång, som de nödgas underkasta sig genom att taga egna utrymmen i anspråk såsom expeditions- eller förrådslokaler.

De av hemvärnskommittén anförda skälen för att hemvärnsmännen böra utrustas med fältuniform, kappa och marschskodon synas mig bärande. Emellertid äro de årliga kostnaderna för underhåll och förnyelse av ifrågavarande klädespersedlar avsevärda, och jag kan icke, i avvaktan på 1945 års försvarskommittés utredning, tillstyrka, att statsmakterna i nuvarande läge definitivt binda sig härför. Jag har däremot icke något att erinra mot att, i den mån arméns förråd därtill lämna tillgång, hemvärnsmännen nu utrustas med dylika persedlar. Klädespersedlarna böra ställas till förfogande såsom lån och hemvärnsmännen vid mottagandet förbinda sig att icke använda persedlarna annat än under hemvärnstjänstgöring. Reparationer av uniformer och kappor synas böra äga rum på statens bekostnad i försvarets verkstäder eller annorledes, medan hemvärnsmännen själva svara för skoreparationer. Vissa skäl tala enligt min mening för att hemvärnsmännen efter viss tid — 4 eller 6 år — skola få med äganderätt övertaga marschskodon. Slutlig ställning till denna fråga torde emellertid icke böra tagas förrän i samband med prövningen av 1945 års försvarskommittés blivande förslag.

De förmåner av skilda slag, som vid bifall till de här framlagda förslagen tillkomma hemvärnsmännen, innebära i förhållande till vad nu gäller avsevärda förbättringar. Det är emellertid uppenbart, att hemvärnstjänstgöringen fortfarande kan komma att medföra ekonomiska uppoffringar för den enskilde. Så torde exempelvis den föreslagna daglönen, i regel 6 kronor, i många fall icke bereda hemvärnsmännen full ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Såsom hemvärnskommittén framhållit bör ersättningen i sådana fall kunna ökas genom tillskott av medel, som anskaffas på frivillig väg.

I detta sammanhang torde få anmärkas, att hemvärnskommittén i skrivelse den 25 juli 1945 framlagt förslag till lag om rätt för vissa kommuner att anslå medel till hemvärnets verksamhet m. m. Genom de av mig tillstyrkta förbättringarna med avseende å hemvärnsmännens ekonomiska förmåner torde emellertid behovet av tillskott från kommunalt håll bliva mindre framträdande. Dock skulle det vara önskvärt, om kommunerna ägde rätt att ställa lokaler till hemvärnets förfogande för användning såsom s. k. hemvärnsgårdar eller dylikt. Emellertid torde kommitténs ifrågavarande förslag lämpligen böra upptagas till behandling i samband med planerad översyn av

vissa delar av kommunallagarna, varför jag icke anser mig böra i vidare mån än nu skett ingå på detsamma. I detta sammanhang vill jag framhålla, att under beredskapstiden anskaffade baracker i vissa fall torde kunna ställas till hemvärnets förfogande för angivet ändamål. Jag förutsätter, att Kungl. Maj:t skall äga fatta beslut därom.

Chefen för armén har framhållit, att frågan om hemvärnsmännens ekonomiska förmåner borde ses i sammanhang med spørsmålet om beredande av liknande förmåner åt medlemmar i andra frivilliga försvarsorganisationer. Beträffande sistnämnda spørsmål föreligga vissa förslag, som för närvarande äro föremål för behandling inom försvarsdepartementet. Jag har emellertid funnit, att frågan om hemvärnspersonalens förmåner kan lösas oberoende av berörda förslags prövning.

Kostnadsberäkningar och anslagsfrågor.

Departementschefen, som redogjort för hemvärnskommitténs förslag i ämnet, har för egen del anfört följande.

De av mig i det föregående framlagda förslagen torde på sätt hemvärnskommittén föreslagit böra göras tillämpliga från och med den 1 januari 1946. Med hänsyn härtill kommer belastningen å vissa för innevarande budgetår anvisade anslag att ökas.

Kostnaderna för hemvärnsmännens förplägnad bestridas för närvarande från en under arméns övningsanslag uppförd anslagspost om 470 000 kronor till hemvärnets övningar. Merkostnaderna vid bifall till hemvärnskommitténs av mig tillstyrkta förslag ha av kommittén beräknats till 265 000 kronor för helt år, eller för senare hälften av innevarande budgetår 132 500 kronor. Enär emellertid arméns övningsanslag på grund av sänkta drivmedelspriser torde kunna inrymma angivna merkostnader, räknar jag icke med någon höjning av berörda anslag. Jag har för avsikt att, sedan riksdagen meddelat sitt beslut i anledning av i det föregående framlagda förslag, föreslå Kungl. Maj:t erfordrerlig omdisposition av ifrågavarande anslag.

Hemvärnskommittén har beräknat kostnaderna för daglön under utbildningstjänstgöring till 220 000 kronor för helt budgetår. Den av mig föreslagna daglönen till yngre hemvärnsmän torde komma att ytterligare öka kostnaderna med omkring 20 000 kronor. Merkostnaderna under senare hälften av innevarande budgetår skulle således utgöra omkring 120 000 kronor, vilket belopp torde böra utan höjning av anslaget belopp bestridas från förslagsanslaget till penningbidrag m. m. åt värnpliktiga.

Icke heller övriga förslag till ändringar i hemvärnskungörelsen torde behöva för innevarande budgetår föranleda höjning av redan anvisade anslag eller anvisande av nya anslag.

Hemvärnsmännens utrustande med vissa beklädnadspersedlar medföra inga särskilda engångskostnader, enär persedlarna förutsatts skola utlämnas från arméns förråd. För underhåll av uniformer och kappor har hemvärnskommittén beräknat ett årligt belopp av 155 000 kronor. Medel härför torde emellertid icke behöva ställas till förfogande för innevarande budgetår. I vad mån arméförvaltningen bör få tillfälle att i viss omfattning återanskaffa skodon såsom ersättning för de till hemvärnsmännen utlämnade torde böra prövas i samband med granskningen av ämbetsverkets anslagsäskanden för budgetåret 1947/48.

Utskottet.

Hemvärdet har under beredskapsåren utvidgats och vunnit stadga och torde få anses hava hittills väl fyllt sin uppgift. Hemvärdet bör alltjämt

ingå som ett led i vår försvarsorganisation. Den år 1940 beslutade organisationen synes hava varit i stort sett väl avvägd och enligt utskottets mening bör någon rubbning icke ske i den utformning, som hemvärnsidén då erhöll. Hemvärnets allmänna uppgift bör alltså alltjämt vara att tjäna som ett omedelbart skydd för den egna hembygden.

Det torde emellertid vara angeläget ej minst med hänsyn till ökade rekryteringssvårigheter, att åtgärder vidtagas för att vidmakthålla och stimulera den försvarsvillighet, som kommit till uttryck i hemvärnsrörelsen. De av Kungl. Maj:t i föreliggande proposition framlagda förslagen synas utskottet vara ägnade att tjäna detta syfte och desamma torde i allt väsentligt kunna godtagas.

Verkställd detaljgranskning av förslagen har givit utskottet anledning till följande uttalande.

Vad departementschefen föreslagit i fråga om vidgad möjlighet för värnpliktiga att deltaga i hemvärnets övningar anser utskottet sig böra tillstyrka, då förutsättningar härigenom skapas för de värnpliktiga att underhålla och förbättra sina militära kunskaper och färdigheter. Dessa värnpliktiga böra dock såsom i ärendet framhållits tjänstgöra inom hemvärdet allenast då de icke tagas i anspråk för värnpliktstjänstgöring. För att emellertid en dylik utvidgning icke skall komma att menligt inverka på hemvärnets effektivitet i krigstid synes utskottet den av departementschefen föreslagna maximeringen av antalet ifrågavarande värnpliktiga välgrundad. Även förslagen i övrigt under förevarande avsnitt har utskottet funnit motiverade, varför desamma tillstyrkas.

Med avseende å hemvärnsmännens tjänstgöring innebär förslaget en formell överarbetning av bestämmelserna, bland annat i syfte att däri inarbeta även de bestämmelser, som under beredskapstiden meddelats vid sidan av hemvärnsskugörelsen, varjämte vissa sakliga ändringar ifrågasatts. Vad därvid föreslagits beträffande hemvärnsmännens tjänstgöring i utbildningssyfte vill utskottet förorda.

Såsom i ärendet framhållits hava under beredskapsåren hemvärnsmän även anlitats, bland annat, för bevakning av främmande flygplan och flygplansbesättningar, bevakning av militära förråd samt såsom eldsläckningsmanskap, hjälp vid efterspaning av förbrytare m. m. Utskottet har icke något att erinra mot att i fortsättningen hemvärdet under de förutsättningar, som gällt under beredskapstiden, må tagas i anspråk för uppgifter av sådant eller liknande slag, för vilka hemvärdets hjälp då påkallades. Det bör uttryckligen föreskrivas, att hemvärnsmän icke få utnyttjas för ordningens upprätthållande vid arbetskonflikter.

Vad beträffar hemvärnspersonalens ekonomiska förmåner har utskottet icke funnit anledning till erinran mot förslaget, i vad de avse personalens rätt till fri inkvartering och fri förplägnad eller ersättning därför liksom ej heller beträffande storleken av hemvärnsman tillkommande kontant ersättning i form av dagavlönning. Vid tjänstgöring i utbildningssyfte utgår för närvarande icke någon ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Utskottet finner detta förhållande icke tillfredsställande och anser goda skäl tala för att

staten bör lämna viss gottgörelse för den arbetsförtjänst, hemvärnsmännen förlora genom att delta i längre sammanhängande tjänstgöring i utbildningssyfte. I denna fråga ansluter utskottet sig alltså till departementschefens förslag och tillstyrker sålunda, att hemvärnsman under tjänstgöring i utbildningssyfte skall, under förutsättning att tjänstgöringen pågår minst tre dagar i följd, äga uppbära ersättning med 6 kronor för dag, dock högst under 14 dagar av ett och samma kalenderår. I fråga om hemvärnsman, som icke uppnått värnpliktsåldern, skulle däremot enligt departementschefens förslag dylik ersättning icke utgå med högre belopp än 3 kronor för dag. I motionen II: 689 har emellertid yrkats, att de yngre hemvärnsmännen böra i förevarande hänseende likställas med de äldre. Med hänsyn till den mindre försörjningsplikt, som i allmänhet åvilar de yngre hemvärnsmännen, synes utskottet en dylik likställighet knappast vara befogad. Utskottet finner den för dessa hemvärnsmän föreslagna lägre ersättningen rättvist avvägd och vill därför icke biträda motionen i denna del.

De föreslagna reglerna för särskild ersättning åt hemvärnskrets- och hemvärnsområdesbefälhavare överensstämmer i stort sett med vad som nu gäller och böra kunna godtagas. Enligt gällande bestämmelser äger hemvärnsbefäl uppbära bidrag till direkta utgifter för anskaffning av expeditions- och förrådslokaler. I förenämnda motion har föreslagits en utvidgning av dessa bidrag till att avse även ersättning för intrång genom ianspråktagande av egna utrymmen för dylika lokaler. Såsom i ärendet framhållits torde det möta svårigheter att bedöma och värdera den förlust eller skada, som vederbörande kan komma att åsamkas genom dylikt intrång. Redan av denna anledning anser utskottet sig böra avstyrka motionen i nu förevarande del. I samma motion har jämväl yrkats, att då fristående lokal för hemvärnets förrådsartiklar inrättats ersättning bör utgå till särskild anställd vårdare av i sådan lokal inrymda förråd. Utskottet vill med anledning härav framhålla, att innan erfarenhet vunnits rörande behovet och storleken av de lokaler, som komma att ställas till förfogande för ändamålet, anledning icke torde föreligga att nu fatta beslut i denna ersättningsfråga, vilken för övrigt icke berörts av hemvärnskommittén eller de i ärendet hörda myndigheterna. Utskottet ställer sig därför avvisande mot motionen jämväl i denna del.

Ehuru det ur flera synpunkter vore önskvärt, att hemvärnsmännen erhålla en för sina uppgifter ändamålsenlig och tillfredsställande beklädnadsutrustning, anser emellertid utskottet i likhet med departementschefen att i avvakten på 1945 års försvarskommittés utredning statsmakterna icke nu böra binda sig för det av hemvärnskommittén i sådant hänseende framlagda omfattande förslaget. Till vad departementschefen anført och förordat i syfte att redan nu åstadkomma en viss förbättring av beklädnadsutrustningen kan utskottet giva sin anslutning.

Såsom i ärendet meddelats torde under beredskapstiden anskaffade baracker i vissa fall kunna ställas till hemvärnets förfogande för användning såsom s. k. hemvärnsgårdar och dylikt. Det synes utskottet, som om detta uppslag vore värt beaktande, och det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut därom.

Vad departementschefen anfört beträffande kostnadsberäkningar och anslagsfrågor har icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må med avslag å motionen II: 689 godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 9 november 1945 av departementschefen föreslagits beträffande hemvärnets rekrytering samt hemvärnspersonalens tjänstgöring och ekonomiska förmåner.

Stockholm den 7 december 1945.

På statsutskottets vägnar:

ALGOT TÖRNKVIST.

Närvarande: se under utlåtandet nr 286.

Reservation

av herr *Karl Andersson.*
